

6) Relationell handledning?

Reflektioner kring handledning av internationella doktorander i Sverige

Christer Ohlin

Inledning

Detta kapitel har inspirerats bland annat av kapitel 2 i denna antologi, där relationsbegreppet står i fokus och där det centrala i utbildning är relationer, kommunikation och mänskliga möten. Kapitlet utgör ett försök att förstå relationell handledning av internationella doktorander i Sverige.

Internationell rörlighet för studerande har blivit en allt viktigare del av den globala högre utbildningen. Inslaget av internationell rekrytering är stort i utbildningen på forskarnivå och antalet utländska doktorander har ökat stadigt under 2000-talet (World Education Services, 2007; SCB, 2011).

Högskoleverket (2009) definierar utländska doktorander som ”doktorander som har kommit från andra länder med avsikten att bedriva hela forskarutbildningen i Sverige (antingen fram till en licentiat- eller doktorsexamen). Dock avses inte utbytesstudenter på forskarnivå eller svenska doktorander med utländsk bakgrund” (s 13). Högskoleverkets kartläggning (2009) visar att de utländska doktoranderna under senare år delvis kommit från andra länder och världsdelar än tidigare. Under åren 2005, 2006 och 2007 (sammanslagna) har de utländska nybörjarna i forskarutbildningen kommit från Asien i första hand, 33 procent, och EU-länderna (utom Norden) i andra hand, 25 procent. Den tredje största gruppen bland de utländska doktorandnybörjarna var av okänt ursprung och utgjorde 19 procent, medan endast 3 procent kom från något nordiskt land. Enligt Högskoleverket

(2009) har nybörjare med asiatiskt ursprung i första hand kommit från Kina och Iran, men även från Indien och Pakistan. Vidare bland EU-länderna (exklusive Norden) var Tyskland det enskilt största landet.

Antalet doktorandnybörjare är ca 1 300 år 2011 (SCB, 2011). Det totala antalet nybörjare är 3400, och 37 procent av doktorandnybörjarna är utländska doktorander (ibid).

Nästan hälften av de utländska doktorandnybörjarna år 2011 finansierar sin utbildning genom en anställning som doktorand (SCB, 2011). Fram till och med år 2006 var stipendier den vanligaste finansieringsformen, men anställning som doktorand har ökat med 24 procentenheter bland de utländska doktorandnybörjarna (ibid).

Det ökande antalet internationella studenter beror både på en aktiv rekrytering vid svenska universitet och på det faktum att fler kurser på avancerad nivå erbjuds på engelska och lockar fler studenter från utlandet, något som kan vara startpunkten för vidare doktorandstudier i Sverige. Denna trend förväntas råda även under de kommande åren och innebära nya möjligheter och utmaningar för både studenter och handledare vid de svenska lärosätena (Högskoleverket, 2009). Det handlar då inte bara om att möta de specifika behoven hos internationella doktorander, utan överhuvudtaget om att utveckla en akademisk kultur som är produktiv för doktoranderna. I detta sammanhang spelar relationen mellan handledare och doktorand en central roll (ibid).

Syfte och disposition

Syftet med detta kapitel är att diskutera vilken betydelse relationen mellan handledare och doktorand kan ha för utländska doktoranders studier. Jag inleder med att sammanställa faktorer som svensk och internationell forskning har fört fram som centrala i sammanhanget. Därefter konkretiseras resonemanget om handledningens betydelse utifrån en intervju med en utländsk doktorand. Efter tolkning av intervjun avslutas kapitlet med att jag, utifrån mångårig erfarenhet av att handleda utländska doktorander, för fram några frågor som varit betydelsefulla för mig i min handledarroll.

Faktorer av betydelse för relationen

Universitet med många internationella studenter strävar dels efter att uppfylla de förväntningar som blivande internationella studenter har, dels efter att implementera internationaliseringen vid universiteten och i de olika utbildnings- och kursplanerna. Internationella studenter utgör en mycket heterogen grupp ifråga om bland annat nationalitet, ras, etnicitet, kulturella normer och seder, utseende och språklig bakgrund (Hanasaab, 2006). Trots sådana variationer kan ett antal specifika egenskaper av betydelse för handledarrelationen urskiljas, egenskaper som ställer särskilda krav på handledningen. En faktor som i forskningen framstår som viktig när det gäller handledning av utländska studenter är kulturell kompetens i mötet mellan handledare och student. Kulturell kompetens omfattar *attityder* (metoder för lärande, medvetenhet och empati), *kunskap* (om kultur, levnadsförhållanden, rättigheter, ansvar och skyldigheter i doktorandens hemland och värdland) och *färdigheter* (bland annat kommunikations- och bedömningsmetoder i samspelet mellan doktorand och handledare) (Bullock, 2006; Ekblad, 2007).

Forskning på området har lyft fram faktorer som handledare för internationella doktorander behöver överväga. Följande presentation, som bland annat bygger på resultat från olika källor (Dimitrov, 2009; Green & Powell, 2005; Spencer-Rodgers, 2001; Wisker, 2012), är en sammanställning av sådana faktorer.

Språk

Enligt Robinson-Pant (2010) för många studenter med engelska som andraspråk en kamp mellan, å ena sidan, att försöka skriva på sitt modersmål först och sedan översätta till engelska och, å andra sidan, att försöka att skriva direkt på engelska. Samma författare hävdar att strategier för att ta itu med ovanstående dilemma måste utvecklas som ett gemensamt tillvägagångssätt mellan handledare och doktorand. En annan fråga som ställts rörande studenters språkkunskaper i engelska är om handledaren i sin feedback ska kommentera språkliga fel eller enbart koncentrera sig på innehållet. Sådant bör klargöras genom ömsesidiga överenskommelser mellan handledare och doktorand (ibid.). För vissa studenter är nivån på språkkunskaper

avgörande och Wisker (2012) diskuterar vikten av att arrangera och erbjuda internationella studenter specialiserade kurser och stöd.

Akademiskt skrivande

Robinson-Pant (2010) diskuterar frågan vad som kännetecknar ett bra akademiskt skrivande och påstår att många internationella studenter upplever att normerna delvis skiljer sig åt mellan deras tidigare studiesammanhang och forskningskulturen i värdlandet. Handledaren måste därför, enligt författaren, hjälpa studenterna att identifiera vilka normer och regler som gäller i de olika skrivarkulturerna, något som i förlängningen kan bidra till ömsesidig förståelse mellan handledare och doktorand. Vidare bör handledaren inta en ledande roll för att visa på möjliga vägar i samspelet mellan läsare och författare och hur det kan variera mellan akademiska sammanhang (Robinson-Pant, 2010).

Integration

Wisker (2012) diskuterar åtgärder som måste vidtas för att hjälpa internationella studenter att integreras vid värdinstitutionen, till exempel formella välkomsterceremonier och informella sociala eller forskningsbaserade sammankomster. Av största värde är också att doktoranderna blir inbjudna till forskningsseminarier/workshops (ibid). Naturligtvis ska de internationella doktoranderna delta i de reguljära doktorandseminarierna och i särskilda metodologiska workshops, som en del av systematisk utbildning för alla forskarstudenter.

Kritiskt tänkande

En viktig utmaning som många utländska studenter ställs inför i värdlandet rör kritiskt tänkande (Laroche, 2008). Att ifrågasätta texter och idéer, utmana andra människor, ha en åsikt etc. är förmågor som en del doktorander är mindre väl förtrogna med. Somliga doktorander kan ha svårigheter att anpassa sig på grund av ovana vid oberoende och att de i sina tidigare studier varit relativt passiva mottagare av kunskap och sällan behövt argumentera. Samme författare menar att en del doktorander kan uppfatta kritik som något respektlöst och upplever brott mot språkkoder och sociala normer som politiskt eller vetenskapligt farligt.

Maktförhållandet mellan doktoranden och handledaren

Enligt Hofstede (1991) finns det en inneboende maktobalans i student–handledarrelationer och internationella studenter upplever ofta en större obalans än vad studenter i värdländerna gör. Samme författare beskriver också två viktiga skillnader mellan kulturer när det gäller handledningens villkor:

- *Lågmaktdistanskultur* (dvs. Norden, USA, Kanada): skillnaden i social status mellan student och professor är mycket mindre än i
- *Högmaktdistanskulturer* (dvs. östra Asien, Afrika, Sydamerika)

Studenter från högmaktdistanskulturer kan möta svårigheter med att säga ”nej” till krav på förändringar från handledaren, även om kraven är orealistiska.

Förväntningar och kommunikation

De internationella studenterna ska ges möjlighet att diskutera och ta itu med sina förväntningar och förhoppningar mot bakgrund av sina olika kulturella förhållanden (Wisker, 2012). Direkt och respektfull kommunikation är nödvändigt, och det kan vara svårt att tolka vad som sker i handledarrelationen om handledare och student är obekanta med varandras kommunikationssätt (ibid.). Dessutom är det viktigt att skapa en ömsesidig förståelse för de båda parternas rättigheter och skyldigheter, roller och ansvar (Ekblad, 2007). Vidare behöver doktorandens motiv för forskarstudium och handledarens motiv för att handleda verbaliseras (ibid.). Nyckeln till framgång är således att klargöra förväntningar och kontinuerligt följa upp genomförda aktiviteter (Dimitrov, 2009). *Alla* forskarstuderande kan självklart dra nytta av stöd och förtydligande i fråga om vad som förväntas av dem (ibid.).

Undervisning och metoder för lärande i olika kulturer

De internationella studenternas uppfattningar om- och attityder till hur kunskap konstrueras varierar mycket mellan olika akademiska kulturer (Wisker, 2012). Studenter från ett utbildningssystem där reproduktion uppmuntras kan ha svårt att utveckla problematiseringsstrategier, något som kan orsaka problem för både doktoranden och handledaren (ibid.). I västvärlden för-

väntar sig studenter en återkoppling som är saklig, konstruktiv och fokuserad på förbättrande åtgärder. I många länder tonas negativ feedback ner alternativt bäddas in i positiva kommentarer. Studenter som inte är vana vid denna form av ”dold kritik” kan ignorera förslagen till förbättringar (Laroche, 2008).

Anpassningar

Kim (2001) talar om den anpassningsprocess som de internationella studenterna genomgår. Han pekar på tre former av anpassning:

1. Kognitiv anpassning: studenterna utvecklar en förståelse för värdkulturen
2. Beteendemässig anpassning: studenterna lär sig att uppföra sig korrekt enligt värdlandets kulturnormer
3. Affektiv anpassning: Studenterna antar i viss utsträckning kulturella värden i värdlandet.

Anpassningen utgör, menar författaren vidare, en process av selektivt lärande; trosföreställningar, beteenden och värderingar från de båda kulturerna möts och studenterna tenderar att främst utveckla kunskaper och värden som upplevs relevanta utifrån deras kulturella referensramar.

Praktiska frågor

De utländska doktorandernas situation i värdlandet innefattar även en rad praktiska utmaningar, däribland frågor som rör finansiellt stöd. Många studenter är beroende av arbetsgivare eller regeringar i hemlandet, alternativt av konkurrerande stipendier från Världsbanken eller andra sponsorer (Wisker, 2012), medan andra måste förlita sig på stöd från sina familjer. De flesta internationella studenter upplever högre levnadskostnader i värdlandet än i hemlandet (Dimitrov, 2009). Dessutom kämpar många med separationen från sina familjer och andra former av hemlängtan (ibid).

Intervju med utländsk doktorand

Mot bakgrund av ovanstående genomgång av faktorer som forskningen fört fram som viktiga när det gäller handledning av utländska doktorander konkretiseras resonemanget nedan, genom att jag beskriver och tolkar hur en manlig utländsk doktorand uppfattar handledningsrelationens betydelse i och för forskarstudierna. Intervjun var halvstrukturerad och genomfördes i form av ett antal samtal. Samtalen dokumenterades med minnesanteckningar, kompletterat med vissa skriftliga förtydliganden från respondenten. Direktcitrat från samtalen markeras nedan kursivt i texten och med indrag.

Kontexten

Doktoranden är anställd som biträdande lektor i pedagogik vid ett universitet i ett utvecklingsland. Han har genomförda studier från sitt hemland men också från ett land i Norden där han avlade en kandidat- och masterexamen. Han påbörjade sin forskarutbildning 2008 i sitt hemland och sedan 2010 studerar han i Sverige.

Anledningen till att doktoranden valde ett svenskt universitet är dels goda erfarenheter av studier i ett nordiskt land, dels befintliga goda relationer mellan hemuniversitetet och det svenska lärosätet. Han lyfter fram styrkan i den högre utbildningen i Sverige och specifikt strukturen på forskarutbildningen med kurser och avhandlingsarbete.

Genom tidigare studier har doktoranden kunnat engagera sig som forskningsassistent med olika forskningsrelaterade arbetsuppgifter såsom dokumentanalys/litteraturstudier, utveckling av instrument, datainsamling, administration av frågeformulär, diskussioner i fokusgrupper, analyser och rapportskrivning. Vidare har han deltagit i många kurser i samhällsvetenskaplig metod, både kvalitativa och kvantitativa sådana. Dessa kurser gav honom verktyg att självständigt utforma och genomföra olika undersökningsprojekt i grundutbildningen.

Utmaningar just nu

Den största utmaningen för doktoranden just nu är att avsluta forskarutbildningen i Sverige inom stipulerad tid. En annan utmaning, som han ser det, är den kulturella anpassningen. Naturligtvis kommer den att ta tid, men tack vare tidigare studier i ett annat nordiskt land är han väl förtrogen med *den akademiska världen i Sverige*. En viss källa till oro är det svenska språket och han är bekymrad över det faktum att svenska är undervisningsspråk på de flesta lärosäten.

Doktorandens uppfattningar om handledning

Doktoranden har erfarit en brist på professionell handledning i hemlandet. Han menar sig ha varit del av en miljö där majoriteten av studenterna är ovana att kritisera och överhuvudtaget ställa frågor som kan besvara läraren/handledaren. Inte heller är han van vid att rätta till handledare om de gör misstag. Doktoranden menar således att han i hemlandet inte skolats i kritiskt tänkande. Överhuvudtaget var hans möjligheter att delta i vetenskapliga diskussioner mycket begränsad. På grund av möjligheter att delta i studier utanför sitt hemland lyckades doktoranden ändå utveckla färdigheter och kompetenser för att genomföra och presentera forskning. Fler problem med handledningen i hemlandet som doktoranden för fram är handledarens brist på tid, engagemang och kompetens inom ämnesområdet.

Doktoranden menar att handledarrollen är viktig och att handledaren ska kunna:

- Ge studenterna möjlighet att diskutera och uttrycka förväntningar och ambitioner mot bakgrund av sina specifika kulturella omständigheter
- Arrangera produktiva och regelbundna möten för att ge studenterna ett effektivt akademiskt, professionellt och personligt stöd

Sådan vägledning, menar doktoranden vidare, innebär bland annat att handledare och doktorand i samverkan klargör avhandlingens frågeställningar, utvecklar en begreppsram, struktur och design för studien samt beslutar om metoder:

Handledningsprocessen ska genomsyras av ömsesidigt ansvar. Min framgång är handledarens framgång.

Doktoranden menar att hans erfarenheter av god handledning kommer från lärosäten utanför hemlandet. Sedan några år får han handledning av ett handledarteam vid ett svenskt lärosäte:

Professionell handledning innebär bland annat akademiskt stöd och konstruktiv kritik inom rimliga tidsramar.

För att möjliggöra professionell handledning gäller det för handledaren att verka för goda sociala relationer med på förhand uppgjorda regler och förväntningar. Detta för att skapa ett gott ömsesidigt förhållningssätt och bemötande:

I handledningsprocessen förväntas handledaren att utföra sina arbetsuppgifter i tid eftersom studentens studietid är begränsad, och att ge studenten feedback som visar vad som förväntas av honom/henne.

Vidare måste handledaren ha goda kommunikationsfärdigheter och engagemang som bidrar till att doktoranden kan nå målen med sitt arbete:

En handledare utan engagemang är ingen bra handledare.

Denna uppfattning, om handledarens engagemang, återkommer ofta i intervjun. Doktoranden utvecklar överhuvudtaget sin uppfattning om handledarrelationens stora betydelse och lyfter bland annat fram vikten av att handledaren kan sätta sig in i den kontext som doktoranden befinner sig i; inte enbart den akademiska utan även den sociala och privata. Sådant perspektivtagande möjliggör, enligt doktoranden, att ömsesidighet och fördjupning skapas i den professionella relationen:

Den akademiska kontexten är självklart viktig men oftast tänker man inte på hur viktigt det sociala är som positiv påverkan på doktorandens prestationer. Om man inte bryr sig om den sociala kontexten är risken stor att doktorandens arbete blir dåligt.

Doktoranden ser relationen doktorand-handledare som ett samarbete som kräver stora satsningar av tid och hårt arbete från bådas sida. Det gäller för handledaren att identifiera en gemensam grund för framgångsrika mönster i interaktionen:

Handledaren bör inta olika roller: mentor, psykolog och akademiker.

En annan viktig aspekt på handledning som doktoranden lyfter fram är maktbalansen mellan handledare och doktorand. Doktoranden menar att det gäller att skapa en handledningssituation som har karaktären av ett förhållande kollegor emellan. Det handlar inte om någon hierarkisk relation eller om ensidiga tjänster men motpartens position ska ändå respekteras:

Skillnader i kunskap och makt ska respekteras men inte exploateras.

Doktoranden diskuterar olika miljöaspekters betydelse för att han ska klara av studierna. *”Att vara en del av institutionen”* genom att delta i avdelningsmöten och seminarier och att få många möjligheter att interagera med andra studenter, personal och lärare ser han som viktiga förutsättningar för att uppnå goda studieresultat och ömsesidig förståelse mellan de kulturella kontexterna.

Avslutningsvis poängterar doktoranden hur viktigt det är att: *”bara ha någon som finns till hands i situationer som inte direkt berör studierna, men som har stor betydelse för att uppnå goda studieresultat.”*

”Denna någon” kan vara handledaren som ger stöd i olika privata angelägenheter, både när det gäller situationen i hemlandet och i värdlandet. Det kan gälla ekonomiska och personliga frågor som behöver diskuteras men också stöd för att finna lösningar på hur man håller fokus på studierna:

Här har jag inte min fru och min ’extended family’ att dela vardagen med. Ingen kan ersätta dem, men att ha någon som förstår mig och min kultur och som kan ge mig råd och stöd är viktigt för mitt välbefinnande i Sverige. Detta leder naturligtvis till att jag kan klara av mina studier.

Denna 'någon' har också stor förståelse för att doktoranden kan ha svårigheter med att *lära sig en del de svenska koderna i olika situationer*.

Tolkning av intervjun

Ett tydligt mönster som framkommer i intervjun är den sociala kontextens betydelse för doktoranden. Möjligheter till framgång har, ur doktorandens synvinkel, inte bara att göra med den akademiska miljön utan också med sociala och mer personliga aspekter. En god social miljö innefattar här en fördjupad relation till handledaren. Aspekter som bidrar till kvalitet i relationen är handledarens förmåga att skifta mellan olika roller, exempelvis mentor, psykolog och akademiker. Vidare poängterar doktoranden betydelsen av den större miljöns inverkan på hans prestationer; som att tillhöra ett socialt sammanhang, exempelvis en institution med en inbjudande miljö för social interaktion.

Ett annat mönster som framkommer i intervjun handlar om vikten av att skapa balans i förhållandet handledare och doktorand. Denna balans innebär, enligt doktoranden, ett ömsesidigt förtroende som får doktoranden att växa både som forskare och människa. Intervjun genomsyras av uppfattningen om den ömsesidiga kommunikationsförmågans betydelse för framgångsrika forskarstudier. Sett ur handledarens synvinkel illustrerar intervjun vikten av ett professionellt förhållningssätt; ett som innebär respekt för doktoranden som person men också för kunskaper om processer och strategier som leder till goda prestationer. Som jag tolkar doktorandens uppfattningar om sina studieprestationer ser han det som angeläget att handledaren är medveten om *var* doktoranden befinner sig i arbetet, *vart* arbetet är på väg och *hur* vägen dit ser ut. Varken målet, vägen dit eller var man befinner sig är statiska frågor som det är möjligt att besvara kategoriskt. Därför omfattar kreativ dialog i handledning ett regelbundet och frekvent beaktande av dessa tre frågor.

Avslutning

Relationell handledning spelar en viktig roll i internationaliseringen av den högre utbildningen och i detta kapitel har jag belyst några förhållanden som påverkar relationen mellan handledare och utländsk doktorand. Jag tror att medvetenhet om dylika förhållanden kan hjälpa handledaren att bättre svara

mot behoven hos internationella studenter. Det interkulturella mötet är ofta utmanande för både handledare och doktorand; detta bland annat med tanke på kulturella skillnader i synen på lärandeprocesser och forskningsstrategier. Därför anser jag att handledaren behöver utveckla en dialog med doktoranden om kulturella skillnader ifråga om undervisning och lärandestrategier i allmänhet och den akademiska kulturen i synnerhet. Ett sådant tillvägagångssätt gör enligt min uppfattning och erfarenhet doktoranden mer benägen att reflektera kritiskt i framtida undervisnings- och forsknings-sammanhang.

I intervjun med doktoranden framgår handledningsrollens stora betydelse för doktorandens lärande och vad i relationen mellan handledare och doktorand som är av särskild vikt. Några faktorer för framgång tycks vara att man tidigt i relationen klargör ömsesidiga förväntningar och etablerar en öppen och direkt kommunikation samt att man visar ömsesidig respekt och ett gemensamt engagemang. Dessutom tycks ett slags balans mellan det personliga och professionella planet behövlig. Den individuella studieplanen blir av stor vikt i det sammanhanget, för både informella och formella professionella relationer.

Naturligtvis går det inte att generalisera utifrån den gjorda studien och det är viktigt att poängtera att internationella studenter/doktorander inte är en homogen grupp, även om de kan förmodas ha en del gemensamma nämnare. Framtida analyser måste undersöka individuella skillnader i lärandet och det behövs fördjupad forskning på området med tanke på de internationella studenternas/doktorandernas upplevelser utifrån deras olika nationaliteter.

Avslutningsvis vill jag lyfta fram några frågor som har varit av stor betydelse för mig i min handledarroll av utländska doktorander:

- Har jag tydliggjort mina förväntningar på doktoranderna?
- Har jag fått en helhetsbild av mina doktoranders situation?

Har jag beaktat följande:

- påverkan av doktorandens livsvärld på studierna?
- doktorandens övergångsprocess från en akademisk kultur till en annan?
- behovet, hos både handledare och doktorand, att arbeta med frågor som rör interkulturell och interpersonell kommunikation, kön, religion och etnicitet?
- Har jag en strategi för dokumentation av processens olika delar i handledningsrelationen där åtgärder, reflektioner och framsteg registreras?

Genom att beakta ovanstående har jag upplevt att de doktorander som jag handledt har lyckats med sina forskarstudier. Vidare måste mångfalden i alla relationer beaktas för lyckade ömsesidiga resultat.

Trots de utmaningar som såväl doktorand som handledare ställs inför, eller kanske just på grund av dem, vill jag avslutningsvis påstå att ökad samverkan med internationella doktorander har potential att förbättra utbildningen för alla universitet, både här i Sverige och utomlands.

Referenser

- Bullock, M. (2006). Toward a global psychology. *Monitor on Psychology*, 37:9.
- Dimitrov, N. (2009). *Western guide to Mentoring Graduate Students Across Cultures*. The University of Western Ontario.
- Eklblad, S. (2007), Ethics and diversity need to be considered in successful international doctoral supervision. *World Cultural Psychiatry Research Review, WCPRR* Apr/Jul: 2007:96-101.
- Green, H. & Powell, S. (2005). *Doctoral study in Contemporary Education*. Maidenhead: SRHE and Open University Press.
- Hanasaab, S. (2006). Diversity, international students, and perceived discrimination: Implications for educators and counselors. *Journal of International Education*, 10(2), 157-172.
- Hofstede, G. (1991). *Cultures and Organizations: Software of the Mind*. Hague: Mouton.
- Högskoleverket (Swedish National Agency for Higher Education).(2009). *Utländska doktorander i svensk forskarutbildning :Rapport 2009:14 R*.
- Kim, M. (2001). *The Yin and Yan of American Culture*. Yarmouth, ME: Intercultural Press.
- Laroche, L. (2008). *The impact of Cultural Differences of Graduate Student-Supervisor Relationships*. The university of of Western Ontario.
- Robinson-Pant, A. (2010). I M, Walker & P. Thomson (eds.), *The Routledge Doctoral Supervisor's Companion. Supporting Effective Research in Education and the Social Sciences* (pp 147-170). New York: Routledge.
- Spencer-Rodgers, J. (2001). Consensual and individual stereotypic beliefs about international students among American host nationals. *International Journal of Intercultural Relations*, 25, 639-657.
- SCB, Statistiska centralbyrån (2011). Doktorander och examina på forskarnivå.
- Wisker, G. (2012). *The good supervisor. Supervising Post graduate and Undergraduate Research for Doctoral Theses and Dissertation*. Basingstoke: Palgrave Macmillan.
- World Education Services (2007).*International Student Mobility: Patterns and Trends*. World Education and News and Reviews.